

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No | General Publication Number: 1621

FCR Sertifika no | Certificate Number: 46550

ISBN: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Fecr Yayınları

Yayın No | Publication Number: 979

Kitap Adı: Mu‘âruz Haberler -Klasik Dönem Hanefî Fıkıh Literatürü Özelinde-

Book Title: Contradictory Narrations -Within The Context of Classical Hanafi Jurisprudence Literature-

ISBN: 978-625-5576-34-7

DOI: doi.org/10.70458/fcr.9786255576347

Yazarlar | Authors: Ayşegül TOPRAK ŞAHİN | orcid.org/0000-0002-5569-7779

Kurum | Institution: Artvin Çoruh Üniversitesi

ROR ID: ror.org/02wcpmn42

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book - Monograph

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 206

Yayın Tarihi | Publication Date: Mayıs | May 2025

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HRH | İslam Hukuku | Religion & beliefs: Islam: law / Sharia law

BISAC: REL037040 | İslam / Hukuk | Religion / Islam / Law

THEMA: QRLM | İslam Hukuku / Fıkıh | Religion and belief: Islamic law / Sharia law

LC: KBP144 | Hanefî Fıkıhı – Hadis Yorumu | Islamic law – Hanafites – Interpretation of Hadith

Atıf Bilgisi | Cite as: Toprak Şahin, Ayşegül. *Mu‘âruz Haberler -Klasik Dönem Hanefî Fıkıh Literatürü Özelinde-*. Fecr Yayınları, 2025.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

MU^ÇÂRIZ HABERLER

-Klasik Dönem Hanefî Fıkıh Literatürü Özelinde-

Ayşegül TOPRAK ŞAHİN

Ankara 2025

Yazar Hakkında | About the Author

Ayşegül TOPRAK ŞAHİN

1990 yılında Rize’de doğdu. 2014 yılında Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. 2017 yılında Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde “Sahîh-i Buhârî’de Temrîz Sîgasıyla Aktarılan Mu‘allak Rivâyetlerin Değerlendirilmesi” başlıklı yüksek lisans tezini; 2023 yılında Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü’nde “Klasik Dönem Hanefî Fıkıh Usûlünde Mu‘âriz Haberler Anlayışı ve Furû’daki Yansımaları” başlıklı doktora tezini tamamladı. Halen Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Bilim Dalı’nda Doktor Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır.

Born in 1990 in Rize, Turkey. She graduated from the Faculty of Theology at Recep Tayyip Erdoğan University in 2014. In 2017, she completed her master’s thesis titled “Sahîh-i Buhârî’de Temrîz Sîgasıyla Aktarılan Mu‘allak Rivâyetlerin Değerlendirilmesi” at the Institute of Social Sciences, Recep Tayyip Erdoğan University. In 2023, she completed her doctoral dissertation titled “Klasik Dönem Hanefî Fıkıh Usûlünde Mu‘âriz Haberler Anlayışı ve Furû’daki Yansımaları” at the Institute of Graduate Studies of Recep Tayyip Erdoğan University. She is currently serving as a Research Assistant with a Ph.D. in the Department of Hadith at the Faculty of Theology, Artvin Çoruh University.

Kitap Hakkında

Mu‘âriz Haberler

-Klasik Dönem Hanefî Fıkıh Literatürü Özelinde-

Bu çalışma, gerektirdikleri şer‘î hükümler açısından birbirleriyle tezat teşkil eden rivâyet gruplarına yönelik Hanefî yaklaşımını konu edinir. İlgili doğrultuda söz konusu haberlerdeki te‘âruzun giderilmesi amacıyla geliştirilmiş olan nesih, tercih, te‘vîl ve tesâkut yöntemlerinin Hanefîler tarafından uygulanışını araştırmakta, incelemekte ve değerlendirmektedir. Gerçekleştirilen bu faaliyetler aracılığıyla geniş kapsamlı ve özel odaklı olmak üzere iki farklı türde hedef gözetilmektedir.

Geniş kapsamlı amaç, usûl eserleri kapsamında Hanefî âlimlerin, te‘âruz eden rivâyet malzemesini “amel edilebilir” kılma eğiliminde olup olmadıklarını tespit etmektir. Özel odaklı amaçlar, usûl eserleri kapsamında Hanefî âlimlerin bahsi geçen yöntemlerden öncelikli olarak hangisine başvurduğu, Ebû Hanîfe’nin hadis tenkidine ilişkin günümüze ulaşmış açıklamalarının sonraki dönem âlimlerin mu‘âraza yaklaşımlarına etkisinin olup olmadığı, Hanefî usûl ve furû‘ eserlerindeki mu‘âriz haberlere ilişkin yaklaşımların birbirleriyle ne derece örtüştüğü hususunu ortaya koymak şeklinde özetlenebilir.

Geniş kapsamlı ve özel odaklı hedeflerin klasik dönem Hanefî usûl ve furû‘ eserleri kapsamında ele alındığı bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ve içerik analizi teknikleri kullanılmaktadır.

Araştırma sonucunda usûl eserleri üzerinden yapılan araştırmalar, mu‘âraza durumunda Hanefî âlimlerin genel itibarıyla her iki rivâyet grubunu da “amel edilebilir” kılma eğiliminde olmadıklarını göstermiştir. Tezathığı giderme yöntemleri arasında Hanefî âlimlerin öncelikli olarak neshe başvurduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Söz konusu yöntemlerin uygulanma sıklığı konusunda yine Hanefî âlimler tarafından sıklıkla neshin gündeme getirildiğini söylemek mümkündür. Ebû Hanîfe’nin hadis tenkidine dair açıklamalarının sonraki dönem âlimler üzerinde önemli oranda etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Araştırma kapsamındaki furû‘ eserleri üzerinden yapılan incelemelere göre ise bahse konu rivâyet gruplarının usûlde olduğundan çok daha farklı biçimlerde

yorumlandığı ve değerlendirildiği görülmüştür. İhtilaflı rivâyet grupları usûlde daha ilkesel biçimde çözümlenirken furû' eserlerinde bu konuda daha esnek ve te'vile daha yakın biçimde hareket edildiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Hadis; Hanefî; Rivâyet; Mu'âraza; Nesih

About the Book

Contradictory Narrations

-Within The Context of Classical Ḥanafī Jurisprudence Literature-

This study deals with the Ḥanafī approach towards groups of narrations that contrast with each other in terms of the religious provisions they require. In this regard, it investigates, examines and evaluates the application of naskh, preference, taʿwīl and tasākuf methods by Ḥanafīs, which were developed in order to eliminate the offense in the narrations in question. Through these activities, two different types of goals are pursued: Broad-based and specific-focused.

The broad aim is to determine whether the Ḥanafī scholars, within the scope of their works on jurisprudence, tend to make contradictory narrations “practicable” or “applicable”. Specific focused purposes are to examine which of the mentioned methods were primarily used by Ḥanafī scholars within the scope of the al-uṣūl works, whether Abū Ḥanīfa’s extant statements regarding hadith criticism had an impact on al-muʿāraḍa approaches of later scholars, and to what extent the approaches to opposing narrations in Ḥanafī uṣūl and furūʿ works overlap with each other. It can be summarized as putting forward.

In this research, where comprehensive and specific focused objectives are discussed within the scope of classical period Ḥanafī uṣūl and furūʿ works, document analysis and content analysis techniques, which are among the qualitative research methods, are used.

As a result of the research, research conducted on the uṣūl works has shown that Ḥanafī scholars generally do not tend to make both groups of narrations “actionable” in case of dispute. It has been concluded that among the methods of eliminating the contradiction, Ḥanafī scholars primarily resort to abrogation. It is possible to say that abrogation is frequently brought to the agenda by Ḥanafī scholars regarding the frequency of application of these methods. It has been determined that Abū Ḥanīfa’s statements regarding hadith criticism had a significant impact on later scholars. According to the examinations made on furūʿ works within the scope of the research, it was seen that the mentioned narration groups were interpreted and evaluated in very different ways

than in uṣūl. While controversial narration groups were resolved in a more principled manner in the method, it was observed that furūʿ works acted more flexibly and closer to taʿwīl in this regard.

Keywords: al-Ḥadīth; al-Ḥanafī; Narration; Contradiction; Abrogation

ÖN SÖZ

Muhtevaları itibarıyla birbirlerinden farklı şer'î hükümler gerektiren haber grupları klasik dönemden günümüze kadar İslam âlimleri arasında ilgi odağı haline gelen bir rivâyet malzemesi olmuştur. Zira aynı konuda farklı hükümleri işaret eden haberlerin varit olması, şer'î ahkâmın tespitine doğrudan etki eden bir olgudur. Söz konusu etkinin bir yansıması olarak klasik dönem İslami ilimler içerisinde haberlerdeki mu'ârazanın çözüme yönelik esasların belirlenmesi ihtiyacı gündeme gelmiş ve mu'ârazaya dair İslam âlimleri tarafından tespit edilen esaslar ilgili literatürde yerini almıştır. Klasik dönem İslami literatürde yer alan esaslar doğrultusunda vücuda gelmiş olan mu'âraza anlayışı, rivâyetlerin muhtevalarına yönelik tenkit faaliyetlerinin bir uygulama alanı olarak hadis ilmine; rivâyetlere dair şer'î ahkâmın doğru bir şekilde belirlenebilmesini sağlamak açısından fıkıh ilmine rehberlik edecek bir sahayı temsil etmektedir.

Mu'âriz haberleri konu edinen bu çalışma, söz konusu rivâyetlerin te'âruzuna yönelik yaklaşımları klasik dönem Hanefî âlimler kapsamında ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu hedef doğrultusunda hem Hanefî usûl eserlerinden hem de furû' kaynaklarından istifade edilerek *Usûl Eserleri Çerçevesinde Mu'ârazanın ve Mu'ârazaya İlişkin Çözüm Yollarının Mahiyeti, Te'âruzun Oluşum Şekilleri ve Çözüm Yolları* ve *Usûlde Te'âruza Konu Olan Haberlere İlişkin Furû'daki Uygulamalar* olmak üzere dört ana başlık ve *Giriş* ile *Sonuç* başlığı oluşturuldu. *Usûl Eserleri Çerçevesinde Mu'ârazanın ve Mu'ârazaya İlişkin Çözüm Yollarının Mahiyeti* başlığında çalışmanın ana konusuna doğrudan etki eden unsurlara yönelik bilgilere yer verildi. Bunlar te'âruz ve te'âruza birer çözüm yolu olarak konu olan nesih, tercih, te'vîl ve tesâkuttur. *Te'âruzun Oluşum Şekilleri ve Çözüm Yolları* başlığında araştırma kapsamındaki usûl eserlerinden istifade edilerek tespit edilen

altı farklı oluşum şekli, ilgili oldukları çözüm yollarıyla birlikte ayrıntılı olarak incelendi; ayrıca bu başlıkta mu‘ârazanın gide-tilmesinde kullanılan çözüm yöntemleriyle ilgili olarak Hanefî âlimlerin benimsedikleri öncelik düzenine dair usûl eserleri çer-çevesinde değerlendirmeler yapıldı. *Usûlde Te‘ârûza Konu Olan Haberlere İlişkin Furû‘daki Uygulamalar* başlığında çalışmanın ikinci ana başlığında atıf yapılan haber gruplarının hicri beşinci ve altıncı asır furû‘ eserlerindeki yansımaları ortaya konuldu.

Çalışmanın hazırlık, yazım ve düzenleme aşamalarında çeşitli şekillerde katkı sağlayan kişiler bulunmaktadır. Öncelikle çalışmanın şekillenmesine değerli fikirleriyle katkı sağlayan danışman hocam Prof. Dr. Yavuz Köktaş’a; çalışmanın hazırlık aşamasında klasik kaynakların, mu‘âraza konusuna yönelik daha önce beyan edilmiş kanaatlerin etkisinde kalınmadan yorumlanması yolundaki uyarılarıyla rehberlik eden Prof. Dr. Abdurrahman Haçkalı’ya; klasik kaynakların doğru bir şekilde anlaşılması noktasında yayımlamış olduğu video içeriklerinden sıklıkla istifade edilen Prof. Dr. Ali Duman’a; çalışma kapsamının belirlenmesinde ve ilgili kaynak içeriklerinin bazı detaylarının doğru anlaşılmasında yardımcı olan Doç. Dr. İlyas Yıldırım’a; çalışmanın hazırlık aşamasında kapsam ve ana hatların belirlenmesine dair fikirleriyle araştırmaya yön veren Prof. Dr. Şükrü Özen’e, Prof. Dr. Mehmet Özşenel’e, Prof. Dr. Asım Cüneyt Köksal’a ve Dr. Öğr. Üyesi Mohamad Anas Sarmini’ye; çalışmanın yazım ve düzenleme aşamalarında tez metnine yönelik denetlemeleriyle yol gösterici olan Doç. Dr. Emine Battal’a; son olarak çalışma süreci boyunca manevi desteklerini esirgemeyen sevgili aileme ve değerli dostlarıma teşekkür ederim.

Ayşegül Toprak Şahin

Rize 2025

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	9
TABLOLAR LİSTESİ	14
KISALTMALAR	15
GİRİŞ	17
Araştırmanın Konusu	17
Araştırmanın Amacı	17
Araştırmanın Önemi	18
Araştırmanın Kapsamı	20
Araştırmanın Yöntemi	21
Araştırmaya İlişkin Kaynaklar	24
Klasik Kaynaklar	25
Yakın ve Modern Dönem Literatürü	27

BİRİNCİ BÖLÜM

1. USÛL ESERLERİ ÇERÇEVESİNDE MU'ÂRAZANIN VE MU'ÂRAZAYA İLİŞKİN ÇÖZÜM YOLLARININ MAHİYETİ	33
1.1. Mu'âraza	33
1.1.1. Tanımı	33
1.1.2. Rükünleri	33
1.1.3. Şartları	35
1.1.4. Hükmü	38
1.1.5. Mu'âraza Lafızları	39
1.2. Nesih	40
1.2.1. Tanımı	40
1.2.2. Şartları	44
1.2.1.1. Nâsîh veya Mensûhun Aklen Vacip ve Mümteni Konularda Olmaması	44
1.2.1.2. Nâsîh veya Mensûhun İtikâdî Konularda Olmaması	45
1.2.1.3. Hükmün Mu'akkat ve Ebedîlik Lafzı İçermemesi	46
1.2.1.4. Hz. Peygamber'in Hayatta Olması	48
1.2.1.5. Hükmülerin Birbirlerini Nefyemeleri	50
1.2.1.6. Mensûh Hükmün Belirli Bir Süre İstikrâr Bulması	54

1.3. Tercih	55
1.3.1. Tanımı.....	55
1.3.2. Tercih Kriterleri	56
1.3.2.1. Râvî Sayısı ve Râvînin Hür Olması.....	56
1.3.2.2. Râvînin Fakih Olması	57
1.3.2.3. Rivâyetin Ziyadeli Olması	58
1.3.2.4. Ulema İttifakı	58
1.3.2.5. Müsbitin Nâfiden Üstünlüğü.....	59
1.3.2.6. Sözün Fiilden Üstünlüğü.....	59
1.3.2.7. Rivâyetin Şer'î Delil Olma Yönünden Üstünlüğü.....	60
1.3.3. Tercih Lafızları.....	60
1.4. Te'vîl	61
1.4.1. Tanımı.....	61
1.4.2. Te'vîl Lafızları.....	62
1.5. Tesâkut.....	64

İKİNCİ BÖLÜM

2. TE'ÂRUZUN OLUŞUM ŞEKİLLERİ VE ÇÖZÜM YOLLARI	65
2.1. Şer'î Hükümlerin Değiştirilmesi Sebebiyle Oluşan Te'âruz	66
2.1.1. Nâsîh ve Mensûhun Bilinme Yolları.....	67
2.1.1.1. Açıktan ve Delâlet Yoluyla Bilinmesi	67
2.1.1.2. Sahâbe veya Tâbiûnun Beyanı.....	71
2.1.1.3. İcmâ'ın Desteği.....	75
2.1.1.4. İctihada Başvurulması	78
2.1.1.4.1. Hükümlerin Hazır ve İbâha Bildirmesi.....	80
2.1.1.4.2. Haber İçeriğinin Bir Kısımında Oluşan Neshin Ulema İttifakıyla Bildirilmesi	95
2.1.1.4.3. Hükümlerin İsti'mâlinde İttifâk ve İhtilâf Unsurları	98
2.1.1.4.4. Akıl Yürütme/Kıyas	102
2.1.2. Neshin Gerçekleşme Biçimleri	105
2.1.2.1. Kur'ân'ın Sünneti Neshi.....	106
2.1.2.2. Mütevatir/Meşhur Sünnetin Kur'ân'ı Neshi.....	109
2.1.2.3. Nas Üzerine Getirilen Ziyade Yoluyla Oluşan Neshi..	112
2.1.2.4. Nâsîhin Neshi	117
2.2. Lafızların Gereklettiği Manalar Sebebiyle Oluşan Te'âruz.....	119

2.2.1. Âm ve Hâs İçerikli Haberler.....	120
2.2.1.1. Âmmın Hâs Vârit Olmadan Önce İstikrâr Bulması	120
2.2.1.2. Hâssın Âm Vârit Olmadan Önce İstikrâr Bulması.....	121
2.2.1.3. Âm ve Hâs Haberlerin Bir Arada Varid Olması	123
2.2.1.4. Âm ve Hâs Haberlerin Vürut Tarihlerinin Bilinmemesi.....	126
2.2.2. Emir ve Nehiy İçerikli Haberler	128
2.3. Neshe Muhtemel Olmayacak Şekilde Meydana Gelen Te'âruz	132
2.4. Te'vîle Muhtemel Olarak Meydana Gelen Te'âruz	139
2.5. Hükümlerin İspat ve Nefiy İfade Etmeleri Bakımından Oluşan Te'âruz	147
2.6. İcmâ'ın Te'âruz Oluşturması	156
2.7. Çözüm Yollarının Uygulanışında Öncelik Düzenine Yönelik Değerlendirme.....	157

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

USÛLDE TE'ÂRUZA KONU OLAN HABERLERE İLİŞKİN

FURÛ'-İ FIKIHTAKİ UYGULAMALAR	169
3.1. İhramlının Nikâhı.....	169
3.2. Rükû'da Ellerin Kaldırılması	176
3.3. Namazda Kunut Okumak	179
3.4. Kelerin Yenmesi	180
3.5. Ateşin Değdiği Yiyeceklerden Ötürü Abdest Alınması	181
3.6. Eti Yenen Hayvanların Artığı	182
3.7. Hayvan Derisinin Mübahlığı	183
3.8. Dayı, Hala ve Teyzenin Mirasçı Olması.....	184
4. SONUÇ VE ÖNERİLER	187
KAYNAKÇA	195
DİZİN.....	203

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. İsbâ b. Ebân'ın ulema ittifakı bulunan tezat haberleri değerlendirmesi	99
Tablo 2. İsbâ b. Ebân'ın ulema ittifakı olmadığında uzlaşma ihtimali yönünden tezat haberleri değerlendirilmesi.....	144

KISALTMALAR

b.	: ibn
bk.	: bakınız
bt.	: basım tarihi yok
Doç. Dr.	: Doçent Doktor
ed.	: editör
Hz.	: Hazreti
nşr.	: neşreden
Prof. Dr.	: Profesör Doktor
v.dğr.	: ve diğerleri
y.y.	: yayın yeri yok